

A Poem That Witnesses The Age: An Analysis Attempt For Âşık Veysel's Poem "Bu Yolda"

Sevinç Yıldız^{1,a,*}

¹ Department of Turkish Literature and Language, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 16/10/2023

Accepted: 08/11/2023

ABSTRACT

According to sociological criticism, literary art always has a strong bond with society. Beyond all his identities, the artist is, above all a member of the society he lives in. Naturally, the events of their time, especially major political and social events, affect artists. This effect is reflected in the works, sometimes directly and sometimes indirectly. These reflection sare seen more clearly in the works read and analyzed with the method of sociological criticism.

Âşık Veysel is one of the most important representatives of the Turkish minstrel tradition. It is possible to state that Âşık Veysel deals with political and social issues in many of his poems, as well as individual subjects. It can be said that Veysel witnessed history by directly or indirectly including the important events of his period and their traces in some of his poems.

"Bu Yolda", which is the subject of the study, is one of these poems. In the poem, Veysel mirrors the Menderes Period as he sees it from his own window; It has been seen that the main important events of this period and their effects were reflected in the poem, sometimes directly and sometimes with references.

Keywords: Minstrel, poetry, sociological criticism, social events.

Devrine Tanıklık Eden Bir Şiir: Âşık Veysel'in "Bu Yolda" Şiirine Bir Tahlil Denemesi

Süreç

Geliş: 16/10/2023

Kabul: 08/11/2023

ÖZ

Sosyolojik eleştiriye göre edebiyat sanatının toplumla her zaman güçlü bir bağı vardır. Sanatçı, bütün kimliklerinin ötesinde her şeyden önce içinde bulunduğu toplumun bir ferdidir. Hâliyle kendi devrinde yaşanan hâdiseler, bilhassa büyük siyasî ve sosyal olaylar sanatçıları etkiler. Bu etki, eserlere bazen doğrudan bazen dolaylı yollarla yansır. Sosyolojik eleştiri yöntemi ile okunan, incelenen eserlerde bu yansımalar daha net görülür.

Âşık Veysel, Türk âşıklık geleneğinin en önemli temsilcilerinden biridir. Âşık Veysel'in ferdi konuların yanı sıra birçok şiirinde siyasî ve sosyal konuları işlediğini ifade etmek mümkündür. Veysel'in bilhassa kendi devrinin önemli olaylarına ve bunların kendindeki izlerine doğrudan veya dolaylı olarak bazı şiirlerinde yer verip tarihe tanıklık ettiği söylenebilir.

Çalışmanın konusunu teşkil eden "Bu Yolda", bu şiirlerden biridir. Şiirde, Veysel'in kendi penceresinden gördüğü şekliyle Menderes Dönemi'ne ayna tuttuğu; bu dönemin başlıca önemli hâdiselerini ve bunların tesirlerini bazen doğrudan bazen ise göndermelerle şiire yansıttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Âşık, şiir, sosyolojik eleştiri, toplumsal olaylar.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a sevincyildiz.m@gmail.com

<https://orcid.org/000-0001-8402-0444>

How to Cite: Yıldız, S, (2023) A Poem That Witnesses The Age: An Analysis Attempt For Âşık Veysel's Poem "Bu Yolda", *CUJOSS*, 47 – Âşık Veysel Özel Sayısı: 89-96

Giriş

"Bilirsem Türklüğün var kıymetini
Vatanım milletim bana kâfidir." A. Veysel
(Kaya 2011: 307)

Edebiyat, hayatın ve toplumun tam içinde doğmuş bir sanattır. Bu sebeple hayata ve topluma dair yaşanan veya yaşanabilecek olan hemen her husus, edebiyata dâhil olur; sanatçının aynasından geçerek edebî esere yansır. Sanatın bu özelliğinin vücut bulduğu sanatkarlar arasında âşıklar çok önemli bir yer teşkil ederler. Çünkü onlar hep toplumun içindedir ve hep halkla iç içe olurlar.

Halkın içinden gelen âşıklar, konularını da sık sık halkın yaşamından seçerler. Belirli kuralları ve icra yöntemi olan âşıklık geleneğinin içinde toplumsal bir eleştiri, bir protesto içeren şiirlere yönelimin 12. ve 13. yüzyıllarda güçlü isimlerle temsil edilen dinî tasavvufî çevrede geliştiği görülmektedir. Sonradan taşlama diye de adlandırılabilen protesto şiirlerinin, önceleri dinî konular ya da toplumdaki sosyal aksaklıklar üzerine kurulduğunu, daha sonraki yüzyıllarda politik bir hüviyete büründüğünü söylemek mümkündür. Yüzyıllar boyunca hemen her döneme tanıklık ederek gelişimini sürdürmeye devam eden gelenek içinde bu türe giren şiirlerin Millî Mücadele yılları ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki ilk dönemde sayıca azaldığı bilinmektedir. Bunun nedeni âşıkların milli mücadeleye destek vermeleri ve bu mücadeleye besledikleri saygıdır denebilir. Bir süre sonra özellikle çok partili hayata geçiş süreciyle birlikte, kendini tekrar hissettirmeye başlayan taşlama/protesto şiiri, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren farklı bir boyut kazanmış ve 1970'li yıllara gelindiğinde iyice politikleşen bir âşık şiiri görüntüsüyle karşılaşmıştır (Akkuş 2017: 1). O dönemlerde mevcut olan toplumsal ve siyasal kutuplaşma, âşıkların şiirlerinde politik konulara yönelmesinin başlıca sebepleri arasında sayılabilir.

Âşıklık geleneğinde toplumsal hâdiselerin ve siyasetin yerini tespit eden Fuat Köprülü'nün şu sözleri siyasî ve sosyal hayat ile âşıklık geleneğinin ilişkisini ortaya koyması bakımından önemlidir:

"Âşıklar arasından hükümet tarafından intihap olunan tanınmış bir şair, resmen âşık kahyası tayin edilir ve âşıkların teşkil ettiği loncanın işlerini idare ederdi. (...) Bu âşıklar, halk arasında büyük bir propaganda aracı olduğu için hükümet bunların kontrolüne dikkat eder, hatta bazen âşıklar reisi vasıtasıyla bunları kendi propagandaları için kullanırdı" (Akkuş 2017: 10). Çünkü siyasîler, âşıkların halk üstündeki etkisini bilirlerdi.

Âşıklar yüzyıllarca halkın gören gözü, işiten kulağı, konuşan dili olmuş ve halkın çeşitli kişilere ve gruplara, bilhassa yöneticilere, devrine eleştirilerini halk adına şiirlerinde dillendirmiş; onlara öğüt vermiş, yeri geldiği zaman uyarılarda bulunmuşlardır. Böylece toplumdaki yanlışlıkların, bozuklukların çözüme kavuşması için çaba sarf etmişlerdir (Arı 2017: 283).

Âşıklık geleneği içinde toplumsal ve siyasal eleştiriler içeren şiirler, "a) Düzen Eleştirileri b) Felek-Tanrı

Eleştirileri c) Mezhep-Din Kavgalarına Karşı Eleştiriler d) Kişilere Yönelik Eleştiriler e) Siyasî İçerikli Eleştiriler" (Arı 2015: 264) şeklinde tasnif edilebilir.

Görüldüğü gibi âşıklar toplumun bazen merkezinde, bazen ona yol açmak için önünde, hatta bazen devrinin çok ilerisinde duran kişilerdir. Hâliyle bir şairi veya saz âşığını sadece şahsî hayatının ve bu hayatın ondaki kişisel tahassüslerinin anlatıcısı olarak görmek ve eserlerini sadece bu perspektifle okumak çok katmanlı sanat eserlerini sığlaştırmak; bu eserleri ortaya koyan sanatçıların ufkunu, hayalini, zihnini, ruhunu ve şiirlerini dar bir kaba sıkıştırmak gibidir.

Sanatın toplumu yönlendirmek, bilinçlendirmek temel amacı, motivasyonu değildir; ancak sanat bu kazanımlardan büsbütün azade de değildir. Sanatçı, içinde bulunduğu toplumu etkileyen ve o toplumdan etkilenen kişidir. Bunun içindir ki "anlatılmakta olan hayat" diye de tanımlanabilecek olan "edebiyat", tüm yüzyıllar boyunca akıp giden "reel hayattan" bağımsız düşünülemez. Sanatçılarla/âşıklarla toplum arasında her dönemde karşılıklı bir bağ, etkileşim hep olmuştur. Sosyolojik eleştiri, tam bu etkileşim ve kesişim alanını içine alır (Moran 2008: 83).

Sanatçılar bilhassa saz âşıkları kendi toprağında büyüyen ağaçlardır, ağacın toprağından ayrılamayacağı gibi bir sanatçıyı, özellikle halkın içinde yetişmiş, onlarla hep iç içe olmuş bir âşığı ve onun şiirlerini içinde bulunduğu toplumundan, devrinden, devrinin siyasî ve sosyal gelişmelerinden koparmak ağacı köklerinden ayırmak gibidir. Bir şiiri bütünüyle inceleyebilmek için diğer mevcut bilgilerin yanı sıra şiirin bağlamını ve şairinin içinde yaşadığı koşulları da bilmek oldukça önemlidir.

Âşık Veysel ve Yaşadığı Devrin Koşulları

Doğduğu topraklarda köklenen bu âşıklar arasında kuşkusuz en değerli isimlerden biri Âşık Veysel'dir. Veysel, hem ferdî hem toplumsal konulara yer verdiği şiirlerinde insanların gönüllerine dokunmayı ve onların hayata bakış açılarını çoğaltmayı başarmış önemli bir isimdir.

Bilindiği üzere küçük yaşlarında geçirdiği hastalık sebebiyle Âşık Veysel'in gözleri görmez olur. Bu sebeple yaşları gibi tam bir eğitim alamaz. Veysel'in "*Şimdiki gibi körler okulu yok ki, babam öküzünü ineğini satıp göndersin.*" (Kaya 2011: 23) sözlerinden anlaşılacağı üzere resmî bir okul hayatı olmamıştır. Ancak, Veysel başka kabiliyetleri sayesinde eğitimsiz kalmamıştır. Çünkü Lyotard'ın "Postmodern Durum" adlı kitabında belirttiği gibi bilgi, sadece resmî kurumlardan, kitaplardan öğrenilmez; hayatın içinde edinilen, çoğu zaman tecrübeyi de içine alan Lyotard'ın anlatısal (narrative) bilgi adını verdiği durum vesilesiyle Veysel; rikkat ve dikkat sahibi mizacı ve duyarlılığıyla hayatın içinde kendini eğitmeyi bilmiştir. Ayrıca küçük yaşlarından itibaren içinde yer aldığı âşıklık geleneği ve bilhassa bu geleneğin içindeki usta malî şiirler söyleme, usta-çırak ilişkisi Veysel'in sadece şiir

kabiliyetini değil, zihin ve duygu dünyasını da ziyadesiyle beslemiş olan önemli unsurlardandır.

"Bilgi (savoir) terimiyle sadece bir betimleyici söylemler kümesi kastedilmiyor, işin içine yapmayı-bilme, yaşamayı-bilme, dinlemeyi-bilme vb. gibi kavramlar da giriyor. O zaman, salt belirlemeyi ve tek doğruluk ölçütünü uygulamayı aşarak, etkililik (teknik kalifikasyon), adalet ve/veya mutluluk (etik bilgelik), sessel ve renksel güzellik (işitsel, görsel duyarlık) vb. gibi başka ölçütlere kadar uzanan bir kompetans söz konusu oluyor. Böyle anlaşılınca, bilgi bir insanı "iyi" betimleyici söylemler kadar "iyi" buyurucu söylemler, "iyi" değerlendirci söylemler vb ...dile getirmeye de yetenekli kılan şey oluyor. Diğerleri hariç yalnız bir tür, örneğin bilişsel, söyleme ait bir nitelikten ibaret değil. Tersine, birçok söylem nesnesi hakkında "iyi" performanslara, bilmeye, karar vermeye, değerlendirmeye, dönüştürmeye ...vb. imkan veriyor...Vurgulanacak bir başka tipik özellik de böyle bir bilginin adet ve görenekle olan yakınlığı." (Lyotard 2013: 42)

Görüldüğü gibi Lyotard'ın tarif ettiği bilgi, sonu genellikle kişinin öğrenme ve muhakeme etme becerisi nispetinde bilgeliğe varan, yaşamın içindeki bilgi/görgü ağıdır. Bu ağa dâhil olanlar; kendi mizacı, algılama/anlama/muhakeme etme becerisi ölçüsünde bilgiye, oradan hatta bilgeliğe uzanabilir. Veysel'in eğitimi bu yaşamda ve dâhil olduğu kültürde bulunan bilgi/görgü ağı içinde tamamlanmıştır demek yanlış olmaz.

Veysel'in eğitildiği bir diğer alan, âşıklık geleneğinde çok önemli bir yer tutan usta-çırak ilişkisidir. Saz şairlerinin önemli bir kısmı, köy ortamında yetiştiği için, okur-yazar olmayıp çoğunlukla diyardan diyara gezen kimselerdir. İçinde buldukları köy yaşamının kültürel özelliklerini, geleneksel yaşayışını, değerler dünyasını geleneğin içinde önce öğrenmiş, sonra halkın diliyle şiirlerine yansıtılmışlardır (Alay 2019:49). Pertev Naili Boratav'ın şu tespitleri gerek âşık Veysel'in gerekse bütün âşıkların yetişip gelişmesinde usta-çırak ilişkisinin önemini göstermesi bakımından bu noktada anılmaya değerdir:

"Gerçekten de bu sanat, ustalar yetiştirmiş, yetkin biçimlere eriştirilmiş geleneksel bir sağ deyinin bilinmesinden başka, gerek musiki gerek anlatma konularında ustalık ister. Bütün bu bilgilerle teknikleri edinebilmek için âşığın uzun bir çıraklık döneminden geçmesi, yıllarca bir ustaya kulluk etmesi gerekir. Bu ustanın yanında diyar diyar gezecek, şiirlerini okuduğu, hikayelerini anlattığı geceler yanında bulunacaktır; kendi ustasının, öbür çağdaş Âşıkların, geçmişin büyük ustalarının yapıtlarıyla kendi türkü dağarcığını zenginleştirecektir; ataların kültür kalıtını sonraki kuşaklara ulaştırma görevini ancak böylece görebilecektir. Usta onu, ayrıca, icra ile doğaçtan söyleme tekniklerinde yetiştirmiş olacak, başka âşıkla da yapılacak karşılaşmalarda ne gibi kurallara uyulacağını, ne gibi yollara başvurulabileceğini öğretecek, duruma göre tutumu ile istekleri değişebilecek olan dinleyicilerin gönlünü hoş etmek için neler yapması gerekeceğini

gösterecektir. Bu söylediklerimiz, toplumsal ya da tarihsel koşullar ne olursa olsun, bütün âşıkların yetişmesinde ortaklaşa görülen özelliklere değindir." (Boratav 1968: 342)

Genç âşığın geleneği öğrenip yetişmesinde en yaygın yöntem çıraklık eğitimidir. Bu eğitim icra esnasında ustanın izlenmesi esasına dayanır. Bu yüzden çırak, ustanın sanatını icra ettiği hemen her ortamda bulunmaya çalışır. Ustası çırağın belli seviyeye geldiğini görünce onun da çalıp söylemesine izin verir, genellikle ustanından mahlas aldıktan sonra kişi âşık olur. Usta-çırak ilişkisi karşılıklı saygı ve sevgiye dayanır. Bununla birlikte âşıklar içinde belli bir âşığın yanında çıraklık eğitimi almadan, birden çok ustayı dinleyerek ama bu âşıklar içinde en fazla beğendiğini usta kabul ederek yetişen âşıklar da yok değildir (Artun 2011: 61, Düzgün 2020: 467, Özdemir 2011: 89).

Görüldüğü üzere "Âşıkların yetiştiği ortamı tanımadan yargılara varmak güçtür. Bu nedenle âşığı yaratan ortamı bütünüyle öğrenmek zorunluluğu vardır. Âşıklarla ilgili geniş fikir edinebilmek için bunların hangi sosyal çevrelerde, ne gibi sosyal şartlar altında yetiştiklerini, meslekî yetiştirme biçimlerini, edebî eğitimlerini nasıl edindiklerini bilmek gerekir. Âşığın yetiştiği çevre; âşığın kimliği, kültürü, nasıl bir değerler bütünü taşıdığı konusunda bilgi verir." (Artun 2011: 45)

Âşık Veysel'e kendinin yetişmesinde katkısı olan isimler sorulduğunda şu kişilerin isimlerini sıraladığı görülür: Pir Sultan Abdal, Hüseyin, Kul Sabri, Kemter Baba, Veli ve Sıtkı. Bu isimler genellikle Âşık Veysel'in kendi çevresinde, yaşadığı coğrafyada âşıklık geleneğini icra eden isimlerdir. Veysel'in yetişmesinde bilhassa ilk saz derslerini aldığı Molla Hüseyin ve Çamşılı Ali Ağa'nın önemli bir rolü vardır. Âşık Veysel bunlardan başka, kendini yetiştirenlerle ilgili Ahmet Kutsi Tecer, Sabahattin Eyüpoğlu, Baki Süha gibi âşıklık geleneği içinde yer almayan isimleri de saydığı da bilinir (Kaya 2011: 37-40, Özdemir 2013: 81-82).

Âşık Veysel'in çok erken yaşlarında başladığı, âşıklık geleneğinin sınırları içerisine giren saz çalıp şiir söyleme becerisi, geleneğin içinde çeşitli usta âşıkların da tesiriyle yıllar içinde olgunlaşmıştır. Veysel'in düşünce dünyasının ve ufkunun genişleyerek gelişmesi ve bunun neticesinde siyasî ve sosyal konulu şiirler yazmasında Sivas'ın Sivrialan'a yakın Mescit köyünde yaşayan ve Veysel'in sık sık ziyaretine gittiği bir Bektaşî dervişi olan Salman Baba'nın da rolü vardır (Kaya 2011: 46).

Veysel, 1940-1960'lı yıllara gelindiğinde usta işi şiirler söyleyen ve hemen hemen tüm Türkiye'de tanınan bir isimdir. Bilindiği üzere Ahmet Kutsi Tecer ile tanışması, Veysel'e sadece Ankara, İstanbul gibi büyük şehir merkezlerinin yolunu açmamış; ona radyoya çıkma, Köy Enstitülerinde saz/müzik öğretmenliği yapma ve Halkevlerinin yayın organı olan *Ülkü* dergisinde bulunma imkânları da vermiştir (Kaya 2011: 29, Pehlivan 1984: 12). Dâhil olduğu bu yeni yerlerden ve buralarda karşılaştığı isimlerden öğrendiklerini, duyduklarını Veysel; kendi

muhakemesinden geçirek bilgi dağarcığına eklemiştir denebilir. Kendi devrinde yaşanan siyasî ve sosyal hâdiseleri bir sanatçı/âşık duyarlılığıyla yakından takip eden Veysel'de ve onun olayları değerlendirmesinde kuşkusuz girdiği bu yeni muhitlerin ve burada tanıdığı insanların da tesiri olmuştur (Özdemir 2013:48-55, 117).

Veysel üzerine çalışma yapmış olan Ahmet Özdemir'in şu tespitini bu hususta doğrudan anmak yerinde olacaktır. "*Âşık Veysel gezdiği yerlerden ve bir süre kaldığı Köy Enstitülerindeki birlikte olduğu aydın çevrelerden ve ortamdan da etkilenmiş, Cumhuriyet ülküsüne ilişkin düşünce birikimlerine sahip olmuştur.*" (Özdemir 2013: 117)

Âşık Veysel'in en önemli şiirlerini yazdığı hemen hemen 1920-1970 yılları arasında geçen elli yıllık sürece bakıldığında Cumhuriyet'in ilanı, çok partili hayata geçiş, II. Dünya Savaşı, Demokrat Partili yıllar, 27 Mayıs Darbesi gibi Türk tarihinin önemli olaylarının bu süreçte yaşandığı görülür. Veysel'in rikkat ve dikkat sahibi âşık kimliği ile bu olaylara duyarsız, tepkisiz kalmadığı; kendi imkânları dâhilinde yakından takip etmeye çalıştığı gerek hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında gerekse şiirleri incelendiğinde açık bir şekilde görülmektedir. Âşık ne ile yoğrulursa şiirleri de o olur demek yanlış olmaz. Kendi devrinde yaşanan bu önemli hâdiseler Veysel'in sadece hayatını değil; zihin ve duygu dünyasını hâliyle bunun yansımaları olan şiirlerini de etkilemiştir.

19. yüzyılda romantizm akımının tesiriyle sanatçıların özel bir dehaya, farklı bir yaradılışa sahip olduğu düşünülür (Moran 2008: 102). Âşık Veysel'in özel bir yaradılışı var mıydı bilinmez, ama şiirleri incelendiğinde şu görülebilmektedir: Âşık Veysel'in hayat yolu kendinden başlamış; ama sonra duyarlı, hassas ruhu ve geniş gönlü sayesinde kendi toplumuna hatta insanlığa ulaşmıştır. O; gündüz gece gittiği bir yolun her dem öğrenen ve öğreten, kıssadan hisse çıkaran, kıymetli sözler söyleyen yolcusudur.

Âşık Veysel'in hayatı, dünya görüşü ve sanatı üzerine yapılmış birçok değerli çalışma incelendiğinde hemen hepsinde şu noktanın vurgulandığı görülür: Âşık Veysel, bir vatanseverdir. O, önce köyünün sonra bütün vatanın toprağına sadık bir yâdır. Köylüsünün ve milletin dertlerine duyarlıdır. Ölümüne yakın köyünde hasta yatağındayken ziyaretine gelen dönemin Sivas Valisi Celal Kayacan, Âşık Veysel'e bir isteği olup olmadığını sorar. Veysel ölüme yaklaştığını iyiden iyiye hissettiği hasta yatağında dahi validen köyüne giden yolda kızılmak üzerine bir köprü yapılmasını istemiştir (Özdemir 2013: 75). Bu anekdot, Veysel'in sadece köylüsüne muhabbetini değil, diğerkâmlığını ve toplumsal meselelere duyarlı, sosyal sorumluluk sahibi bir âşık olarak bu rolünü ve kimliğini ömrünün son anlarında dahi sürdürdüğünü açıkça ortaya koyması bakımından önemlidir.

Hâliyle Veysel, sadece kendi şahsını veya insanın ferdî tahassüslerini ifade eden şiirler kaleme almış bir ozan değildir. Şiirleri sosyolojik bir okumayla incelendiğinde Veysel'in hayatı boyunca sadece yaşadığı coğrafyanın,

köyünün derdiyle değil; her dönemde milletin var olan tüm dertleriyle dertlendiği, bir sosyal sorumluluk duygusuyla çözüm üretmeye, muhataplarını şiirleri vesilesiyle uyarmaya çalıştığı; siyasî ve sosyal gelişmeleri kendi devrinin kısıtlı imkanlarına rağmen takip ettiği, devrin hâdiseleri üzerinde düşünerek fikirlerini şiirlerinde çekinmeden dile getirdiği görülür. Veysel'in bu tavrının en açık görülebildiği şiirlerinden biri, bu çalışmanın inceleme konusunu teşkil eden "Bu Yolda" başlıklı şiiridir.

Bu şiir, sosyolojik bir bakışla değerlendirildiğinde şiirde Âşık Veysel'in Türk siyasetinde oldukça önem arz eden Menderes Dönemi'nde yaşanan başlıca hâdiselere değindiği ve bu dönemde iktidar olan Demokratlar tarafından gerçekleştirilen bazı uygulamalara, başta Adnan Menderes olmak üzere genel olarak dönemin siyasîlerine eleştiri oklarını gönderdiği görülmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti 1923-1950 yılları arasında CHP hükümetleri tarafından yönetilmiştir. Türk siyaset tarihinde 1950 yılında önemli bir değişiklik yaşanır. Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar öncülüğünde 1946 yılında kurulan Demokrat Parti, 1950 yılında yapılan seçimleri kazanarak hükümeti CHP'den devralır. Demokratlar sonraki seçimleri de kazanıp on yıl boyunca ülkeyi yönetirler. Adnan Menderes başkanlığında on yıl süren Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askerî darbe ile son bulur. 1950-1960 yılları arasında on yıl boyunca İsmet İnönü liderliğindeki CHP hep muhalefette kalır. Bu yıllar içerisinde iktidar ile muhalefet, İnönü ile Menderes arasındaki ipler iyice gerilir, partiler arasında siyasetin tansiyonu bu süreci noktlayan 27 Mayıs Darbesi'ne kadar her yıl artarak devam eder (Ahmad 2015: 31-33, 51-80).

Günümüzde siyasî ve sosyal hâdiseleri, gelişmeleri takip etmek ve öğrenmek çeşitli kitle iletişim araçları sayesinde oldukça kolay iken 1950-1960 arası dönemde ve öncesinde günümüzdeki kadar kolay değildir. Çünkü o yıllarda kitlelere ulaşan hemen hemen tek yayın gazete ve radyodur. Hatta radyonun o yıllarda Türkiye'de bilhassa Anadolu'da her evde olmadığı bilinir. Radyo her ne kadar ülkemize 1927 yılında girmişse de 1940'tan sonra Anadolu'da yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlamıştır (Eryılmaz 2003: 80-83).

O yıllarda tüm Türkiye'de radyonun yayın saatleri içerisinde en çok ilgiyle takip edilen yayın, akşam saatlerinde başlayan ve Ankara başta olmak üzere tüm Türkiye'de yaşanan günlük önemli olayları haber veren ajans vaktidir (Çalışlar 2003:125-126). Radyonun girdiği her evde, hatta Anadolu'daki en uç köylere ve oradaki insanlara kadar herkes; Türkiye'nin gündeminde, bilhassa yönetimin merkezi Ankara'da neler olduğunu ertesi gün akşam haberlerde verildiği kadarıyla bilmektedir. Hâliyle söz konusu olan dönemin şartları düşünüldüğünde günümüzde sıkça kullanılan kamuoyu veya vatandaşlık sorumluluğu/bilinci gibi kavramların o dönemde sıkça görülüyor olması doğal bir netice olarak düşünülmelidir. Ancak Âşık Veysel ve onun şiirleri incelendiğinde devrine göre farklı bir durumla karşılaşılır: O toplumsal konulara

duyarlı ve sosyal sorumluluk sahibi bir âşık kimliği taşımaktadır, her şeyden önce millî konulu bazı şiirlerinde geçen dizelerinden anlaşılacağı üzere millî meselelere duyarsız kalamayan bir vatansverdir. Eşi Gülizar'dan nakledilen şu ifadeler Veysel'in bu yönünü doğrular niteliktedir: "(Haber) ajansını dinler, düşündüğünü söylerdi. Gazeteyi okutur, dinler, bir yerinde 'Dur' der, düşündüğünü anlatırdı. Onu en çok üzen memleketimizde ikilik tohumlarının ekilmesi idi." (Kaya 2011: 123)

Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere, Âşık Veysel'in devrindeki önemli hâdiseleri yukarıda bahsedilen zor koşullara rağmen radyodan, nispeten gazeteden yakından takip etmeye çalıştığı görülür. Ancak, şunu da belirtmek gerekir, Veysel'in sosyal ve siyasî hâdiseleri yakından takip edebilmesini sağlayan tek etmen köyünün koşullarında zar zor ulaşabildiği gazete ve radyo değildir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Âşık Veysel'in uzun yıllar Köy Enstitülerinde saz öğretmenliği yapmış olması; Halkevleriyle ilişkisi, bu vesilelerle tanıdığı Yaşar Kemal, Bedri Rahim Eyüpoğlu, Ahmet Kutsi Tecer gibi isimlerle çeşitli vesilelerle görüşmeleri (Özdemir 2013: 117) onun yaşananları öğrenmesinde etkili olmuştur. Ancak yine de Âşık Veysel'in bu olayları yakından takip etmesindeki en temel sebep; kuşkusuz vatani, milleti ilgilendiren her konuya gösterdiği büyük duyarlılıktır.

Veysel'in kendi devrine tanıklığının ve o dönemde yaşananlarla ilgili ne hissettiğinin en açık görülebildiği şiirlerinden biri kaynakların bazılarında "Bu Yolda", bazılarında ise "Demokrasinin Budur Rejimi" başlığı ile yayımlanan şiiridir. Veysel'in kendi perspektifinden yazdığı bu şiirde onun kendi aynasından devrini yansıttığı görülür.

Aynadan yansıyanların yakından görülmesi amacıyla bu çalışmada Âşık Veysel'in kendi devrinin sosyal ve siyasal önemli hâdiselerini ve bu hâdiseleri Veysel'in nasıl değerlendirdiğini içeren "Bu Yolda" şiiri, sosyolojik bir açıdan okunmuş ve bu perspektiften incelenmiştir.

Veysel'in Aynasından Yansıyan Demokrasi

"Bu Yolda" şiiri 1950-1960 yılları arasında yaşananları, siyasîleri, bilhassa devrin iktidarı Demokrat Parti'nin bazı uygulamalarını zaman zaman ağır bir dille eleştiren bir şiirdir. Şiirin ilk dördlüğünde demokratik bir yönetimde vatanın millete ait olduğu vurgulanarak bir millet için en değerli yönetim şeklinin demokrasi olduğu ifade edilir.

"Demokrasinin budur rejimi
Vatan milletindir, kim kovar kimi
Sıkma savcılar, kovma hakimi
Şekavet yok, adalet var bu yolda" (Özdemir 2013: 279)

"Vatan milletindir; demokrasiyle ve adaletle yönetilmelidir." şeklinde ifade edilebilecek genel bir hüküm mahiyetindeki bu ilk dördlükten sonra şiir boyunca Menderes Dönemi'ne ait daha özel başlık taşıyan hususlara ve olaylara yer verilir. Yalnız, şiirde olayların doğrudan anlatılmadığı, hikaye edilmediği görülür. Bu durum, Veysel'in şiirde olayları hikâye etme üslûbuyla

anlatınca metni şiiriyet gücünden uzaklaştıracağı endişesi taşıdığını düşündürülebilir. Veysel, şiirde tahkiye eden bir anlatımın yerine telmih sanatıyla olayları hatırlatan göndermeler yapmayı tercih etmiştir. Böylece şairin az sözle çok şey anlatma ya da telmihlerle şiirin evrenini genişletme becerilerini bu şiirde başarıyla uyguladığı görülmektedir. Bunun en net örneği ile ikinci dördlükte karşılaşılr:

"Topkapı'da, Kayseri'de, Uşak'ta
Kimin hakkı vardır, bu sefil halkta
Parmaklar oynuyor türlü nifakta
Selamet yok, felaket var bu yolda" (Özdemir 2013: 279)

Dördlüğün ilk dizesinde geçen "Topkapı, Kayseri ve Uşak" ifadeleri 1950'li yılların sonlarına doğru CHP ile Demokratlar arasında yaşananlara bir göndermedir. 1959 yılında İsmet İnönü'nün yurt gezileri sırasında Uşak'ta CHP'liler ve DP'liler arasında kavga çıkar, kavga esnasında atılan bir taş İnönü'ye isabet eder. Uşak'tan İzmir'e geçen İnönü'ye ve beraberindeki heyete İzmir'de de tepkiler vardır. İstanbul'a dönen İnönü, Topkapı'da da saldırıya uğrar. Bu olaylar DP ile CHP arasındaki gergin ilişkileri bu yıllarda kopma noktasına getirir (Ahmad 2015: 81, Uyar 2017: 299-304).

1960'ta Kayseri/Yeşilhisar'da DP ve CHP ilçe teşkilatı üyeleri arasında yaşanan gerilimi öğrenen İnönü, Yeşilhisar'a gitmek için trenle yola çıkar. Vali, Kayseri yakınlarında Himmetdede İstasyonu'nda treni durdurur ve ortam çok gergin olduğu için şehirdeki bütün siyasî toplantıların ertelenmiş olması sebebiyle İnönü'den şehre girmeden Ankara'ya dönmesini ister. Ancak İnönü, dönmeyi kabul etmeyerek Kayseri'ye girer (Uyar 2017: 330-333).

Şiirde geçen "Topkapı'da, Kayseri'de, Uşak'ta" dizisinin arka planında yaşananlar yukarıda özetlendiği gibidir. Veysel'in az sözle çok mana iletme, duygu yaşatma maharetinin bir örneği bu dizedir. Sadece şehirlerin adını anarak olayları hatırlattıktan sonra Veysel devrin siyasîlerine ve onların taraftarlarına yine aynı şiir mahareti, Anadolu irfanı ve sosyal bir sorumluluk bilinciyle uyarısını yapmayı da ihmal etmez. Dördlüğün son iki dizesinde ifade ettiği üzere bu yaşananlar bir nifaktır ve sonunda kimsenin yüzü gülmeyecek, herkes için bir felakete gidilecektir:

"Parmaklar oynuyor türlü nifakta
Selamet yok, felaket var bu yolda" (Özdemir 2013: 279)

Bu dördlükte açık bir örneği görüldüğü üzere, Veysel yaşananları kendi muhakemesinde değerlendirdikten sonra başta siyasîler olmak üzere kitleleri kesin bir şekilde uyarmıştır. Âşıkların toplumdaki önemli rollerinden biri özlü ifadelerle halka önderlik yapması, diğeri ise âşığın fikrî ve sosyal konulu şiirleriyle tarihe belge sunmasıdır. Veysel'in de bazı şiirlerinde âşıklardan böyle bir beklentisi olduğu görülür (Kaya 2011: 89). Veysel'in de bu dördlükte

yapmaya çalıştığı budur denebilir: Halka yol göstermek ve tarihe not düşmek.

Şiirin bir sonraki dörtlüğünde Veysel'in eleştirileri genel olarak siyasîler ve toplumdan ziyade özellikle Demokrat Parti'ye dönük olmaya başlar.

*"Radyo denilen milletin malı
Neşriyatlar tarafsızca olmalı
Hakimiyet milletindir bilmeli
Esaret yok, hep millet var bu yolda"* (Özdemir 2013: 279)

Söz konusu dönemde bilhassa CHP'liler arasında radyonun iktidardaki Demokratlar lehine yayın yaptığı görüşünün yaygın olduğu, özellikle radyoda Demokrat Parti'ye geniş süreler ayrıldığı yönünde eleştiriler bulunduğu görülür. Şevket Süreyya Aydemir, Menderes Dönemi'ni anlattığı "İhtilalin Mantığı" kitabında radyoda muhalefete neredeyse hiç yer verilmediğini söyler (Aydemir 2000: 210). Şiirde geçen "*Radyo denilen milletin malı/Neşriyatlar tarafsızca olmalı*" dizeleri Veysel'in radyodaki yayınlar konusunda rahatsızlık duyduğunu ortaya koymaktadır. Veysel'in şiirinde bu hususa değinmesinde kuşkusuz o yıllarda radyonun siyasî söylemleri kitlelere ulaştırmak noktasında taşıdığı önem etkili olmuştur. Radyo yayıncılığının siyasası konusunda yapılmış bir çalışmadaki şu tespit bu noktada anılırsa Veysel'in bu dörtlüğe neden yer verdiği ve mevcut durumdan niçin rahatsızlık duyduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çalışmada "*1946 ile 1960 yılları arasında radyo, siyasal çekişmenin başlıca odak noktalarından biri hâline gelmiştir.*" ifadesi kullanılır (Kejanlıoğlu 2003: 146).

Şiirin bu kısımlarında Âşık Veysel'in eleştiri oklarını artık iyiden iyiye Demokratlara ve Menderes'e çevirdiği hissedilmeye başlanır. Bir sonraki dörtlükte eleştirinin dozunun arttığı görülür.

*"Manasız mantıksız Vatan Cephesi
Vatan milletindir bu neyin nesi
Maksat Menderes'in seçim dalgası
Menderes yok, memleket var bu yolda"* (Özdemir 2013: 279)

Şiirde anılan Vatan Cephesi, Demokrat Parti'nin Kasım 1958'de muhalefete karşıt bir blok olarak kurduğu bir yapıdır. Menderes, Demokrat Partilileri bu cepheye kaydolmaya davet eder. Bu uygulamanın kırsal alanda destek gördüğü ancak büyük kentlerde bilhassa aydınlar arasında olumsuz etki uyandırdığı bazı kaynaklarda ifade edilir. Bir süre sonra, söz konusu dönemde radyoda Vatan Cephesi'ne kaydolanların adının okunması uygulaması başlatılır (Menderes ve Akyol 2011: 100, Taşpınar 1996: 22). Veysel'in bir üst dörtlükte radyonun siyasetin içine çekilmesini eleştirdikten sonra bu dörtlükte Vatan Cephesi konusuna değinmesi, radyoda bu isimlerin okunması uygulamasından duyduğu rahatsızlığı üstü kapalı olarak göstermesi bakımından önemlidir. Görüldüğü gibi Veysel, bu şiirinde sadece doğrudan dizelere yerleştirdiği eleştirilerle şiirinin alanını sınırlamamış, şiiriyet becerisini ortaya koyacak şekilde dörtlükleri sıralama şeklinden,

yaptığı göndermelere kadar farklı yollarla şiirinin alanını genişletmiş ve böylece söz konusu döneme ait rahatsızlık duyduğu birçok olaya doğrudan veya dolaylı olarak şiirde yer verebilmiştir.

Vatan Cephesi, ile ilgili Veysel'in duyduğu tek rahatsızlık kaydolanların adlarının radyoda okunması değildir. Veysel, Menderes'in Vatan Cephesi uygulamasını gereksiz bulur, Veysel'e göre bu bir seçim politikasıdır. Konuyla ilgili Âşık Veysel'in oğlu Bahri Şatıroğlu şöyle bir anekdotu nakleder:

"Vali babamın Vatan Cephesi'ne kaydolması, partiye geçmesi için çok gelip gitti. Babam kabul etmedi." (Özdemir 2013: 63)

Şiirin bu kısmında dikkat çeken bir diğer husus, Veysel'in bu şiirinde tarihî gerçeklere önemli ölçüde yer vermiş olmasıdır. Bunda etkili olan etmenlerden biri de âşığın tarihe tanıklık etme, belge bırakma arzusudur denilebilir. Ancak, şu da unutulmamalıdır; hiçbir sanatçı/âşık tarihçi değildir; edebî eserini/şiirini gerçekliği nesnel bir gerçeklikten ziyade sanatçının/âşığın kendi kimliğine göre şekillenen bireysel bir gerçekliktir.

Şiirin bir sonraki dörtlüğünde Veysel, yüzünü tekrar bütün siyasîlere çevirir:

*"Milletsiz bir devlet yoktur olamaz
Eğri bakan aradığın bulamaz
Hiçbir parti ebediyen kalamaz
Şikayet yok, nihayet var bu yolda"* (Özdemir 2013: 279)

Veysel'e göre devletin en temel unsuru devletin kendisidir, partiler geçicidir. Asıl olan millete hizmettir. Şiirdeki bu mesajlar, partilerin arasındaki gerilimin yavaş yavaş memleketin sathine yayılması sebebiyle Veysel'in devrinde birbirlerine karşı sert bir politika yürüten partilere çağırısı gibidir. Veysel'in şiirde siyasîlere genel bir hatırlatma yaparak aslolanın milletin birliği ve devletin varlığı olduğunu vurguladığı görülür.

Şiirde Veysel'in son dörtlüğünde sitem vardır. Veysel şiirinde anlattıklarının kimseye tesir etmeyeceğini, hatta duyulmayacağını düşünmektedir:

*"Veysel söyler ama duyulmaz sesi
"Doğru diyene diyorlar asi
"Böyle değildi şu demokrasi
Tahkikat" yok, hürriyet var bu yolda"* (Özdemir 2013: 279)

Son dörtlükte Veysel, tarihsel süreçte devrin iki siyasî partisi arasındaki ipleri tamamen koparan ve kimlerine göre darbeye giden süreci hızlandıran Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına da değinir. Menderes ve Demokratlar, yukarıda anlatılan İnönü'nün Uşak, Kayseri, İzmir gibi yurt gezilerini ve orada yaşananları maksatlı bulur. İnönü'nün bir darbe ortamı oluşturmaya çalıştığını düşünen Hükümet yetkilileri, yaşananlara engel olmak ve varsa suçluları tespit etmek amacıyla olayları incelemeye karar verir ve bu amaçla CHP'lilerin tüm itirazlarına rağmen Meclis'te 18 Nisan 1960'ta son dönemdeki

hâdiselerin incelenmesi amacıyla bir Tahkikat Komisyonu kurulur (Ahmad 2015: 83-84).

Şiirde görüldüğü gibi Veysel bu komisyonun kurulmuş olmasından haberdardır ve hatta çok rahatsızdır. Şiirin son iki dizesinde bu komisyonun varlığını demokrasiye aykırı bulduğunu açıkça ifade ederken bu uygulamanın etkileri hatta olası sonuçları için endişeli olduğunu da ima ettiği görülür.

Görüldüğü üzere şiirin bütün dörtlüklerinde Veysel, kendi devrinde yaşanan kritik siyasî süreçler hakkında doğrudan fikirlerini dile getirmiş ve konunun muhataplarını zaman zaman sivri bir dille eleştirmek ve uyarmaktan çekinmemiştir.

Veysel'in bu şiiri yazmasında devrinin yöneticilerini uyarmanın yanı sıra birçok şiirinde görülen milli birlik kavramına verdiği önemin de tesiri olmuştur denebilir. Veysel, devrindeki siyasî gerilimin milli birlik ve beraberliği bozmasından endişelidir. "*Veysel sapma sağa sola/Sen Allah'tan birlik dile/İkilikten gelir bela/Dava insanlık davası.*" (Özdemir 2013: 234) dizeleriyle ifade ettiği gibi Veysel için dava insanlık, birlik davasıdır. Veysel'in siyasî ve sosyal konulu şiirler yazmasının bir başka nedenini yine Veysel'e ait olan "Vatan Sevgisini İçten Duyanlar" başlıklı şiirinde, kendi yazdığı dizelerinde bulmak mümkündür:

*"Vatan sevgisini içten duyanlar
Sıtkı ile çalışır benimseyerek
Milletine ulusuna uyanlar*

Demez neme lazım neyime gerek

*Vatan bizim ülke bizim el bizim
Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim mal bizim
Söyle Veysel öğünerek överek" (Kaya 2011:217)*

Veysel vatan ve millet konularına hiçbir zaman kendi ifadesiyle "neme lazım" diyememiş, millî konulu şiirlerinde hayatın içinde kendi penceresinden ne gördüyse gönül aynasından şiirine onu yansıtmıştır. Çünkü Veysel'in şiirinde dediği gibi "vatan bizim, ülke bizim, bayrak bizim"dir.

Sonuç

Saz âşıklarının kimi şiirlerinde millî konulara, toplumsal sorunlara değindiği sıklıkla görülmektedir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi âşıklar tarihe not düşmek, topluma öncü olmak gibi önemli bir rolü benimsemiş kişilerdir (Kaya 2011: 89).

Âşık Veysel, Türk âşıklık geleneğinin en önemli figürlerinden biridir. Şiirleri, hayat felsefesi, hümanizmi ile Sivrialan'dan dünyaya ulaşan bir yolu gece gündüz yürüyerek tamamlamış ve yol boyunca öğrendiklerini ardından gelenlere ulaştırmış kıymetli bir yolcudur. Âşık Veysel'in şiirlerinde bireyselden toplumsala uzanan; insana, topluma, doğaya ait hemen her hususu görmek mümkündür.

Bu çalışmada Âşık Veysel'in yaşadığı devrin önemli siyasî ve sosyal hâdiselerini ele aldığı, devrinin siyasîlerini eleştirdiği "Bu Yolda" şiiri sosyolojik açıdan incelenmiş ve özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Âşık Veysel'in hayatı ve şiirleri incelendiğinde köyünden başlayarak vatan toprağını ilgilendiren hemen her konuya hassasiyetle yaklaştığı ve konuyu çok büyük bir duyarlılıkla takip ederek anlamaya çalıştığı görülür. Âşık Veysel'in devrinde yaşananları ve insanları dünyaya baktığı penceresinden ve kendi kimliğiyle yorumladığı, muhakeme ettiği ve gerekli gördüğünde eleştirdiği şiirlerden biri, "Bu Yolda" şiiridir. Devrinin kitle iletişiminde kısıtlı olan imkanlarına rağmen gerek radyosu, gazetesi gerekse Türkiye'nin farklı yerlerini gezmesi, hatta Köy Enstitüleri ve Halkevleri ile olan bağı sayesinde söz konusu dönemde yaşanan birçok hâdiseden haberdar olduğu incelenen şiirden hareketle söylenebilir.

"Bu Yolda" şiirinde Âşık Veysel'in Menderes'e ve Demokratlara ağır eleştiriler getirdiği, şiirin bazı kısımlarında söz konusu dönemdeki mevcut siyasî gerilim sebebiyle sadece Menderes'i değil; devrinin bütün siyasîlerini sağduyuya, demokrasiye davet ettiği görülür. Âşık Veysel'in "Bu Yolda" şiiri, edebiyat sahası içinde sanatçı-devir-eser bağı bir kere daha ortaya koymuştur.

Extended Abstract

The art of literature has a strong bond with society. Beyond all his identities, the artist is, above all, a member of the society he lives in. Naturally, the events of their time, especially major political and social events, affect artists. This effect is reflected in the works, sometimes directly and sometimes indirectly. These reflections are seen more clearly in the poems read and analyzed with the method of sociological criticism. Sociological criticism is an important method in that it stands at the intersection of society and literature.

It is often seen that saz minstrels touch on national issues and social problems in some of their poems. Because, as stated above, minstrels are people who have adopted a role such as making a note in history and being a pioneer in society (Kaya 2011: 89).

Âşık Veysel is one of the most important figures of the Turkish minstrel tradition. He is a traveler who has completed a path from Sivrialan to the world by walking day and night with his poems, philosophy of life and humanism. In Âşık Veysel's poems, extending from the individual to the social; it is possible to see almost every aspect related to humans, society and nature.

In this study, Âşık Veysel's poem "Bu Yolda", in which he discusses the important political and social events of the period he lived in and criticizes the politicians of his period, was examined with the method of sociological criticism and in summary, the following conclusions were reached.

When Âşık Veysel's life and poem are examined, it is seen that he approaches almost every issue that concerns the homeland, starting from his village, with sensitivity and tries to understand the subject by following

it with great sensitivity. It is understood that Âşık Veysel writes poems in which he interprets, judge and criticizes events and people through the window through which he looks at the world and with his own identity. Based on the poem examined, it can be said that, despite the limited opportunities in masscommunication of his time, he was aware of many events that took place in that period, thanks to his radio, newspapers, traveling to various parts of Turkey, and even his connection with Village Institutes and Community Centers.

In his poem "On ThisWay", he heavily criticizes Menderes and the Democrats, and in some parts of the poem, he criticizes not only Menderes; It is seen that he invited all the politicians of his time to common sense and democracy. It can be said that the importance Veysel gave to the concept of national unity, seen in many of his poems, had an impact on his writing of these verses. Veysel was worried that the political tension in his time would disrupt national unity and solidarity. "Veysel deviates left and right/You ask God for unity/Trouble comes from duality/The cause is the cause of humanity." As expressed in the lines (Özdemir 2013: 234), for Veysel the cause is the cause of humanity and unity.

In conclusion as can be seen, in all the quatrains of the poem, Veysel directly expressed her opinions about the critical political processes of her time and did not hesitate to criticize and warn the addressee of the subject in a sharp language from time to time.

The poem "Bu Yolda", which is the subject of this study, is one of these poems. In this poem, Veysel reflects the Menderes Period as he sees it from his own perspective; It has been observed that the main important events of this period and their effects were reflected in the poem, sometimes directly and sometimes with references.

Kaynaklar

- Ahmad, F. (2015). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Akkuş, S. (2017). *1970'li Yıllarda Âşık Şiirinde Politik Söylem* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alay, O. (2019). "Türk Saz Şairlerinin/Âşıklarının Karakteristik Özelliklerine Dair Bir Değerlendirme", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, cilt: CXVI, sayı: 814.
- Arı, B. (2015). "Âşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 12, sayı: 32, sayfa: 262-284.
- Artun, E. (2011). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilâlin Mantiği*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1968), "Âşık Edebiyatı", *Türk Dili Dergisi Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, Sayı: 207, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Çalışlar, İ. (2003). "Türkiye'de Radyo Haberciliğinin Gelişimi", *Radyo ve Radyoculuk*, (Der: Seveda Alankuş), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, sayfa: 125-138.
- Düzgün, D. (2020). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed: M. Öcal Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınları

- Eryılmaz, T. (2003). "Radyo ve Radyoculuk", *Radyo ve Radyoculuk*, (Der: Seveda Alankuş), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, sayfa:79-103
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kejanlıoğlu, B. (2003). "Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Siyasası", *Radyo ve Radyoculuk*, (Der: Seveda Alankuş), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, sayfa:139-170.
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum*, (Çev: İsmet Birkan), İstanbul: Bilgesu Yayıncılık
- Menderes, A. ve Akyol, T. (2011). *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.
- Moran, B. (2008). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, A. (2013). *İki Kapılı Handa Âşık Veysel*, Sivas: Sivas Platformu.
- Özdemir, C. (2011). *17-19. Yüzyıl Âşık Tarzı Türk Şiirinde Sosyo-Kültürel Hayat* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivan, B. (1984). *Âşık Veysel Yaşamı-Sanatı-Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi.
- Taşpınar, G. T. (1996). *27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uyar, H. (2017). *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*, İstanbul: Doğan Kitap.